

Ocena izvajanja določil zaščitne zakonodaje: opažene težave in morebitne pomanjkljivosti

1 Trideset let po sprejetju Zakona št. 19/1991 in dvajset let po sprejetju Zakona št. 38/2001

Tretja deželna konferenca o varstvu slovenske jezikovne manjšine (v nadaljevanju: tretja deželna konferenca) sovпада s trideseto obletnico sprejetja Zakona št. 19/1991 (tako imenovanega zakona o obmejnih območjih) in povezanega deželnega Izvedbenega zakona št. 46/1991, ki je kot prvi začel usklajeno urejati zaščito slovenske manjšine v Furlaniji - Julijski krajini, ter z dvajseto obletnico razglasitve Zakona št. 38/2001, ki velja za globalni zaščitni zakon. Lahko bi torej trdili, da je izvajanje veljavnih zakonov **urejeno, vendar ni tako** – pri izvajanju državnih in deželnih zakonov se namreč še vedno srečujemo z nekaterimi vztrajnimi težavami in resničnimi pomanjkljivostmi, ki so bile predstavljene že na deželnih konferencah v letih 2012 in 2017.

Zato menimo, da se na tretji deželni konferenci ne moremo omejiti zgolj na analizo zakonodaje in količinsko obravnavo izplačanih sredstev ali sredstev, ki so v fazi izplačila, torej izključno na finančno in računovodsko analizo, saj pri tem ne gre samo za prenos namenskih državnih sredstev k prejemnici, to je slovenski manjšini, ki jo zakonodaja zadeva, temveč za strateške cilje varstva, h katerim moramo stremeti.

Preveriti je treba izvajanje 1. člena Deželnega zakona št. 26/2007, ki določa, da Avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina (v nadaljevanju: Avtonomna dežela FJK) prispeva k varstvu in valorizaciji slovenske jezikovne manjšine kot dela svoje zgodovinske, kulturne in človeške dediščine.

Pri pregledu sprememb, do katerih je prišlo od leta 2017, velja omeniti, da je bila v skladu z zahtevo, izraženo na drugi deželni konferenci, sprejeta sprememba 10. člena Deželnega zakona št. 26/2007, ki zadeva **datum sklica** same konference – ta se ne sme več odvijati ob koncu mandatnega obdobja, temveč na polovici mandata. Kljub temu pa je bila zaradi pandemije koronavirusne bolezni tokratna konferenca preložena na poznejši datum.

2 Metodološki okvir

Najprej moramo poudariti, da so bila v izvedbo predvidene analize vključena tudi **periodična poročila Ministrstva za notranje zadeve Svetu Evrope** o spremljanju izvajanja Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (v nadaljevanju: Okvirna konvencija) v posameznih državah v petletnem obdobju – gre za pomembno dokumentacijo, ki obravnava varstvo naših skupnosti in ki doslej na deželnih konferencah še ni bila omenjena.

Nato smo pregledali **spletno stran Avtonomne dežele FJK** in zlasti spremembe, ki so bile uvedene tako v deželnih ustanovah, ki so odgovorne za izvajanje in obravnavo zadevne zakonodaje, kot tudi v izvedenih postopkih.

Zatem smo **zasnovali različne načrte intervjujev**, ki smo jih izvedli leta 2021 v različnih in med seboj precej oddaljenih časovnih obdobjih. Sogovornikom se seveda zahvaljujemo za razpoložljivost. V okviru tega so, kot njihovi kolegi na prejšnjih konferencah, spregovorili vodstveni delavci in uslužbenci, ki delujejo v sklopu sedanje Službe za manjšinske jezike in deželne rojake v tujini ter so omogočili primerjavo stanja – izhajajoč iz izvedenih in neizvedenih ukrepov – in dali na voljo izdane odloke. Sledil je posvet s predstavniki slovenske skupnosti, torej privilegiranimi poznavalci dogajanja, tako institucionalnimi predstavniki ter člani paritetnih in posvetovalnih teles kot tudi zastopniki slovensko govorečih državljanov, ki so naslovniki zaščitne zakonodaje.

V zvezi s temami, ki jih bomo obravnavali v tem prispevku, in tistimi, ki so predmet drugih poročil, predstavljenih na tej konferenci, velja omeniti naslednje:

- poročilo iz tretjega odstavka 10. člena Deželnega zakona št. 26/2007 o napredku pri uresničevanju ukrepov **v korist rezijanščine in jezikovnih različic Nadiške, Terske in Kanalske doline** bo predstavljeno v tem prispevku, podrobneje pa bo specifični položaj Kanalske doline predstavljen v drugem poročilu;
- v prispevku ne bodo obravnavane dejavnosti v zvezi z **rabo slovenskega jezika v javni upravi**, za kar je pristojna nosilka enega od dveh organizacijskih položajev (*Posizione organizzativa, P.O.*) namenske deželne službe, ter v zvezi z **javnimi napisi in krajevnimi imeni**, ki bodo obravnavani v drugih poročilih.

Glede na čas, ki ga imamo na voljo za predstavitev prispevka, se bomo omejili na oris splošnih tem in skupni pregled izvajanja zakonodaje, pri čemer se bomo podrobneje ustavili pri nekaterih posebnostih.

3 Splošni zakonodajni okvir: zakona št. 482/1999 in št. 38/2001

Kot smo že poudarili v uvodu, je preteklo trideset let od sprejetja Zakona št. 19/1991 in dvajset let od italijanskih državnih zakonov št. 482/1999 in št. 38/2001, ki sta bila sprejeta v skladu s smernicami Sveta Evrope. Upoštevati je treba, da sta tako Zakon št. 482/1999 kot Zakon št. 38/2001 predvidevala preizkusno obdobje in postopno izpolnitev, vendar doslej še nista bila v celoti uresničena, kot je bilo v zvezi z Zakonom št. 38/2001 že poudarjeno na prvi in drugi deželni konferenci. Iz ugotovitev prve deželne konference izhaja, da se je tako v javni kot v lokalni upravi po sprejetju zadevnih »zakonov o stabilnosti« še naprej stremelo k uresničevanju ciljev za zaščito manjšine samo z državnimi sredstvi, brez znatnega pritoka občinskih sredstev, kar je oslabilo možnosti za doseganje zadanih ciljev. Videli bomo, da enako velja tudi za deželno upravo.

Poudariti je treba, da je osrednji italijanski državni zakon na področju varstva jezikovnih manjših še vedno Zakon št. 482/1999, ki je bil sprejet po ratifikaciji (Zakon št. 302/1997) Okvirne konvencije in mu je sledil Zakon št. 38/2001 za zaščito slovenske manjšine. Vendar doslej na deželnih konferencah še ni bilo omenjeno, da navedena italijanska državna zakona – prav zato, ker sta bila sprejeta po Okvirni konvenciji – **vsakih pet let preverja Svet Evrope, ki spremlja njuno izvajanje in napredek pri uresničevanju zakonskih določil ter izdaja natančna priporočila.**

To vključuje spremljanje specifičnih ciljev obstoječe zakonodaje in strateških rezultatov, ki jih je treba doseči. V zvezi s tem je zato treba poudariti, da na **spletni strani Avtonomne dežele FJK ni nikakršnega obvestila ali sklica na pet ciklov spremljanja**, niti na poročila, ki jih je sprejel italijanski Odbor ministrov in jih predstavil Svetu Evrope (1999 – 2004 – 2009 – 2014 – 2019), prav tako pa niti na sklepe in priporočila, ki jih je podal Svet Evrope (peti cikel še poteka). S tem se podcenjuje pomen **zakonodajne verige**, ki poteka od Okvirne konvencije do državnih zakonov in deželnih zakonov, državljanov, slovenskih ustanov in združenj, ki so naslovniki varstvene regulacije, ter nato do poročila Ministrstva za notranje zadeve, ki spremlja izvajanje določil, in nazadnje do evropskih resolucij in priporočil Sveta Evrope, ki tako označujejo začetek novega **krožnega poteka**. S tem povezane evropske resolucije namreč kažejo, da so na državni in deželni ravni potrebna posebna prizadevanja za obveščanje in razširjanje aktov, dokumentov, rezultatov in priporočil, ki so nastali v petih ciklih spremljanja od leta 1999 do danes, sicer niso izpolnjeni pogoji in cilji same Okvirne konvencije, zaradi česar tvegamo, da se bo področje uporabe državne zakonodaje glede na ekonomske in strukturne težave postopoma omejilo zgolj na razdeljevanje sredstev in nadzor postopkov.

V dokumentih, ki spremljajo poročila slovenskih posvetovalnih ustanov ter predsedstva in predstavnikov Institucionalnega paritetnega odbora za vprašanja slovenske manjšine ter so objavljeni tako na spletni strani italijanskega ministrstva kot na spletni strani Sveta Evrope, so dosledno poudarjeni pozitivni izidi in pomanjkljivosti zaradi nezadostnega izvajanja določil na državni ravni.

Zaskrbljujoč je zlasti položaj **izobraževanja v slovenskem jeziku in slovenskih medijev v Italiji**, in sicer tako založništva kot radijskih in televizijskih programov. Poudarjene so torej pomanjkljivosti na področju šolstva, na primer kadrovska slika v primeru Deželnega šolskega urada, ki je bil ustanovljen na podlagi

prvega odstavka 13. člena Zakona št. 38/2001, predvsem pa negotov položaj **Večstopenjske šole s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru**, in resno stanje osrednjih medijev – za ponazoritev naj omenimo, da je bilo leta 2014 financiranje **Primorskega dnevnika** zmanjšano za 70 %. Spremljata se torej dejavnosti, ki sta tako rekoč stebra jezikovne manjšine, to sta učenje manjšinskega jezika in širjenje tega jezika prek množičnih občil. Eno od priporočil Sveta Evrope zadeva prav potrebo po določanju ustreznih ukrepov za podporo poučevanju v slovenskem jeziku. Svet Evrope prav tako poudarja pomen spodbujanja dostopa do radijskih in televizijskih oddaj v slovenskem jeziku za vse pripadnike manjšine.

V prilogah k poročilom slovenskih institucionalnih organov se poudarja tudi **zapis imen in priimkov** pripadnikov slovenske jezikovne manjšine, vključno z razločevalnimi znaki (strešicami), ki so značilni za slovenščino. Gre za zapis, ki ga je Kraljevina Italija sprva zanikala in nato zatrla ter ga današnja Italijanska republika še leta 2021 ne zna uporabljati v natisnjenih uradnih dokumentih, zaradi česar se pogosto poslužuje pisarjev, ki dokumente ročno prepisujejo. To pomeni, da se določila 11. člena Okvirne konvencije, 11. člena Zakona št. 482/1999, 7. člena Zakona št. 38/2001 in 12. člena Deželnega zakona št. 26/2007 (Slovenska imena, priimki in poimenovanja) ne spoštujejo in da se slovensko govoreči državljani diskriminirajo. To resno neizpolnjevanje določil je bilo poudarjeno tudi na drugi deželni konferenci, vendar se težava ponovi vsakič, ko ministrstva zamenjajo programsko opremo, prav tako se razločevalni znaki še vedno ne uporabljajo v potnih listih.

V petih poročilih o spremljanju izvajanja zakonodaje in priporočilih Sveta Evrope so poudarjena še mnoga druga pomembna vprašanja; dejstvo, da poročila niso bila upoštevana na deželni ravni in da rezultati niso bili razširjeni, vodi k zakrivanju morebitnih že doseženih strateških rezultatov in rezultatov, ki jih je mogoče doseči z državnimi zaščitnimi zakoni.

4 Jezikovne skupnosti: deželna ustanova in človeški viri

Da bi preverili stanje izvajanja državne in deželne zakonodaje, je treba začeti pri težavah in pomanjkljivostih pristojne deželne uprave, na katere smo že opozorili med preteklimi deželnimi konferencami in ki ob izvedbi tretje deželne konference še niso bile odpravljene.

Takoj je treba poudariti, da se ni uresničil predlog, podan na drugi deželni konferenci, o oblikovanju **krovnega usklajevalnega organa** za jezikovne manjšine, ki bi presegal fragmentacijo pristojnosti na različne direkcije in službe ter s strateško vizijo usklajeval njihovo delovanje. Torej ne bi šlo za telo lokalnega pomena, ki bi bilo odvisno od ene same deželne direkcije, saj jezikovne skupnosti niso le temeljni gradnik, temveč tudi ena od temeljnih značilnosti Avtonomne dežele FJK, zaradi svoje značilne transversalnosti pa niso v pristojnosti enega samega deželnega odbora, temveč so vključene med pristojnosti različnih resorjev – pomislimo samo na trenutno ureditev področja izobraževanja. Dobro vemo, da so organi in kadri, ki izvajajo zaščitno zakonodajo, kot to določajo državni zakoni in Deželni zakon št. 26/2007, izrednega pomena, saj gre za specifično institucionalno nalogo Avtonomne dežele FJK, pri tem pa je treba upoštevati tudi stalen pritek sredstev, ki jih država v skladu z Zakonom št. 38/2001 dodeljuje deželi za varstvo slovenske manjšine.

Na drugi deželni konferenci je bila predstavljena natančna analiza osrednjega deželnega organa, in sicer **Službe za deželne in manjšinske jezike, ustanovljene v skladu z Deželnim zakonom št. 15/1996**, ki je bila nato različno poimenovana v različnih zakonodajnih mandatih, oziroma analiza sprememb, ki so se zgodile v preteklih letih, vključno z ugotovljenim nazadovanjem med 7. in 11. deželnim zakonodajnim mandatom. Prihajalo je namreč do nenehnih sprememb, celo pri poimenovanju same službe, in do marginalizacije varstva jezikovnih manjšin glede na druge, prevladujoče pristojnosti, ki so bile postopoma dodeljene službi: od deželnih rojakov v tujini do prostovoljnega dela, kot smo že omenili.

Dodati je treba, da je po drugi deželni konferenci prišlo do ponovne pozitivne spremembe pri poimenovanju službe, ki je v prvi vrsti zadolžena za »manjšinske jezike«, poleg tega pa je prešla v pristojnost podpredsednika deželnega odbora in s tem resorja, za katerega je zadolžen. S sedanjim poimenovanjem **Službe za manjšinske jezike in deželne rojake v tujini** se torej vračamo k poimenovanju, ki je podobno tistemu iz 9. zakonodajnega mandata, s čimer se je odpravil segment za prostovoljno delo. Vendar pa je treba opozoriti na nekatere še neodpravljene težave, saj služba skrbi za področja, ki niso

povezana z državno zakonodajo o varstvu jezikovnih manjšin, kot smo že večkrat poudarili, prav tako pa ostaja nerazrešeno vprašanje o razlogih za združevanje s sredstvi za deželne rojake v tujini, beneška narečja in razne druge dodeljene postavke.

Nadalje je treba opozoriti na pomanjkljivosti v poimenovanju deželne direkcije, v okviru katere deluje omenjena služba. Gre namreč za **Centralno direkcijo za lokalno samoupravo, sistem javnih uslužbencev, varnost in politiko priseljevanja** s sedežem v Vidmu, ki v nazivu ne vključuje dikcije »manjšinski jeziki«, vključuje pa dikcijo »priseljevanje«, zaradi česar bi se lahko zdelo, da so »priseljenci« in s tem tudi nedavno priseljene osebe na videz toliko pomembnejše od avtohtonega prebivalstva, da si zaslužijo omembo v samem poimenovanju direkcije. Glede na to, da živimo v digitalni dobi, v kateri potujemo po spletu, tako poimenovanje otežuje tudi iskanje in prepoznavanje službe v organigramu Avtonomne dežele FJK. S tem se tudi z vizualnega vidika nadaljuje marginalizacija edine referenčne službe za jezikovne skupnosti Furlanije - Julijske krajine v organigramu deželne uprave.

Omeniti je še treba, da v organigram deželne službe, ki skrbi tudi za varstvo jezikovnih manjšin, ni bil dodan **Centralni urad za slovenski jezik**, ki ga predvideva 19. člen bis Deželnega zakona št. 26/2007 v skladu s spremembo deželne zakonodaje, ki jo je uvedla alineja a štirinajstega odstavka 4. člena Deželnega zakona št. 34/2015. V skladu s tretjim odstavkom 19. člena bis je urad pristojen za vzpostavitev in upravljanje spletnega portala, namenjenega rabi slovenskega jezika v javni upravi. Od leta 2015 se tudi s prenosom aktov z zunanjim učinkom ta urad pojavlja le med številnimi pristojnostmi enega izmed organizacijskih položajev te službe, in sicer z nazivom »dejavnosti v zvezi z rabo slovenščine v javni upravi« in ne »Centralni urad za slovenski jezik«.

Najočitnejša težava pri delovanju službe v obdobju od druge deželne konference do danes pa je ta, da **od leta 2017 do leta 2021 ni imela stabilnega vodstva** oziroma stalnega sosledja vodstvenega osebja, ki bi se posvečalo varstvu jezikovnih manjšin, kar dodatno potrjuje marginalizacijo same službe. Vodenje službe so zaznamovale prekinitve in še zdaj ni povsem utrjeno. Med drugo deželno konferenco je bila vodja službe pristojna zlasti za »prostovoljstvo«, na kar je kazala tudi službena e-pošta, za tri manjšinske skupnosti pa je skrbel en sam deželni uradnik, nosilec organizacijskih položajev, ki so mu bile dodeljene še številne druge naloge. Zatem je na polovici leta 2019 (od junija do decembra) vodenje službe prevzel vršilec dolžnosti, ki je v okviru svojih neposrednih pristojnosti primarno skrbel za vodenje deželnega urada za logistiko in prevoze, nato je v prvih sedmih mesecih leta 2020 (od januarja do julija 2020) vodenje službe prešlo v pristojnost centralne vodje, ki je vodstvene obveznosti opravljala kot vršilec dolžnosti ob opravljanju nalog v drugih uradih, nazadnje, avgusta 2020, pa je mesto prevzel sedanji vršilec dolžnosti direktorja, ki v okviru svojih neposrednih pristojnosti vodi lokalno finančno službo in opravlja naloge vršilca dolžnosti v drugih uradih. V letu 2022 je napovedana nova menjava vodstva – vse to **v samo petih letih**. Jasno je, da taka nestabilnost pri vodenju zadevne službe onemogoča stalne načrtovalne dejavnosti in v prvi vrsti skrbi le za odloke o izplačilu sredstev ter za izvajanje ponavljajočih se dejavnosti.

Predstavili smo razmere v vodstvu službe, vendar je treba omeniti, da je tudi zaposlovanje **osebja še vedno neustrezno urejeno**, saj je število uslužbencev glede na številne in raznolike naloge službe povsem nezadostno. Poudariti je treba, da je upravno vodenje službe trenutno razdeljeno na dva organizacijska položaja, in sicer na »urad za koordinacijo manjšinskih jezikov« in že omenjene »dejavnosti v zvezi z rabo slovenščine v javni upravi«.

Zato moramo ponovno opozoriti na drugi odstavek 11. člena Deželnega zakona št. 26/2007, ki določa, da »deželna uprava [...] v uradih deželnega sveta in v svojih uradih ter uradih njej podrejenih organov zagotovi prisotnost osebja z znanjem slovenskega jezika [...]«. Tudi na tretji deželni konferenci moramo dodatno poudariti pomanjkljivosti na področju kadrov, dodeljenih organizacijskemu položaju »za koordinacijo manjšinskih jezikov«, torej deželnemu uradniku, ki je v skladu z zakonoma št. 482/1999 in št. 38/2001 odgovoren za nadzor nad vsemi ukrepi in dejavnostmi v korist treh deželnih skupnosti, ob tem pa še za nadzor nad ukrepi v korist beneških narečij in deželnih rojakov v tujini ter drugimi postavkami, prenosi aktov z zunanjim učinkom in izdatki ter sklepanjem sporazumov in pogodb. Kar zadeva prisotnost osebja z znanjem slovenskega jezika, ki na sedežu v Trstu skrbi izključno za varstvo slovenskega jezika, saj se druge pristojnosti izvajajo na uradu v Vidmu, kjer je zaposleno drugo osebje, ima deželni uradnik, nosilec zadevnega organizacijskega položaja, dva stalna sodelavca z znanjem slovenskega jezika, enega za polni delovni čas in enega za krajši delovni čas, ter tri prekarne sodelavce, zaposlene za določen čas prek agencije za posredovanje dela. Do pred nekaj meseci je bil položaj deželne uradnice, nosilke

organizacijskega položaja »dejavnosti v zvezi z rabo slovenščine v javni upravi«, ki je predmet drugega strokovnega prispevka na tej konferenci, na področju zaposlovanja osebja z znanjem slovenskega jezika še veliko slabši, saj ji niso bili dodeljeni redno zaposleni sodelavci, temveč samo prekarni delavci z znanjem slovenskega jezika, zaposleni za določen čas oziroma prek agencije za posredovanje dela. Šele pred kratkim, in sicer v drugi polovici tekočega leta, so tri prevajalke z znanjem slovenskega jezika dobile redno zaposlitev.

Dejstvo je, da od leta 1996, torej pred četrto stoletja, ko je bila služba ustanovljena v skladu z zakonom, in tudi po sprejetju nadaljnje državne zakonodaje, ki ureja področje zaščite jezikovnih manjšin, to je zakonov št. 482/1999 in št. 38/2001 ter povezanih deželnih zakonov, Avtonomna dežela FJK še vedno ni uredila zaposlovanja osebja zadevne službe z namenskimi razpisi za zaposlovanje oseb z znanjem slovenskega jezika, temveč je vsakič znova primerno osebje iskala na občinah, ki zaposlujejo tak profil ljudi, ali med svojimi vrstami redno zaposlenih, ki so bili izbrani na razpisih za druga delovna mesta, vendar izkazujejo znanje slovenskega jezika, najpogosteje pa je delavce z znanjem slovenskega jezika zaposlovala za določen čas prek agencij za posredovanje dela kot prekarno osebje. Trenutno je na tak način zaposlenih več kot deset oseb, ki delujejo tudi zunaj organigrama deželne uprave, izkoriščanje takega **prekarnega dela** pa ima več slabih plati: gre namreč za pogodbene delavce, ki delajo začasno in s prekinitvami in ki so prisotni le v določenih obdobjih, zaradi česar naloge, ki so bile dodeljene delavcu, v času njegove odsotnosti stojijo. Najbolj problematična sta izobraževanje in strokovno usposabljanje takega osebja, saj tiste delavce, ki jim ob nastopu na delovno mesto manjkajo specifične izkušnje, deželna uprava v času trajanja delovnega razmerja vsaj delno usposobi, nakar se na novo usposobljeni kadri po preteku pogodbe porazgubijo. Jasno je tudi, da izkoriščanje prekarnega dela ne omogoča učinkovitega načrtovanja, razen tistega, ki se nanaša na tekoče zadeve v posameznem proračunskem letu.

Nazadnje je treba spomniti, da zaposlovanje osebja z znanjem slovenskega jezika ni nujno le v Službi za manjšinske jezike in deželne rojake, temveč tudi v drugih deželnih službah in uradih, a kljub temu v organigramu zaposlenih za to ni predvidenih delovnih mest.

Avtonomna dežela FJK ima torej težave pri izvajanju določila iz drugega odstavka 11. člena Deželnega zakona št. 26/2007 o zagotavljanju osebja zadevnemu uradu, v svojih uradih in uradih njej podrejenih ustanov; od določil 11. člena pa se oddaljuje dejstvo, da se strošek zaposlovanja prekarnega osebja z znanjem slovenskega jezika **pokriva iz sredstev, ki jih država dodeljuje Avtonomni deželi FJK** za izvajanje Zakona št. 38/2001. Znašli smo se torej v izrazito nenavadnem položaju, v katerem Avtonomna dežela FJK za izvajanje Zakona št. 38/2001 ne daje na razpolago svojih redno zaposlenih uslužbencev, temveč prek agencij za posredovanje dela sklepa pogodbe za določen čas z zunanjimi sodelavci, kar bremeni finančne vire, ki so po Zakonu št. 38/2001 namenjeni varstvu slovenske skupnosti. Taka začasna ureditev z zaposlovanjem zunanjih sodelavcev se je namreč pokazala za precej drago, zaradi česar bi jo morali spremljati in določiti skupni znesek.

Da bi odpravili pomanjkanje osebja z znanjem slovenskega jezika, ki Službo za manjšinske jezike bremeni že od njene ustanovitve leta 1996, bi morda lahko razmislili o predlogu, da bi se v vse deželne razpise na ustrezen način dodal dodaten kriterij za ocenjevanje kandidatov, in sicer poznavanje enega ali več jezikov, ki so zaščiteni v skladu z Zakonom št. 482/1999, pri tem pa bi se upoštevalo, da so v naši deželi zaščitene slovenščina, furlanščina in nemščina. Prav tako bi lahko razmislili o oblikovanju razpisov za zaposlovanje oseb z znanjem slovenskega jezika, ki bi jih podprlo vseh dvaintrideset občin iz Uredbe predsednika republike (v nadaljevanju: UPR) z dne 12. 9. 2007, s čimer bi se oblikovali sezname, na podlagi katerih bi nato lahko zaposlovali ustrezne profile.

Opravljen analiza pa je pokazala tudi na pozitivne izide **tečajev slovenščine, furlanščine in nemščine za zaposlene v deželni upravi** – ti tečaji redno potekajo v okviru dejavnosti, ki jih usklajuje deželna uradnica, nosilka organizacijskega položaja, vendar je očitno, da glede na čas, ki je potreben za usvajanje jezika, usposabljanje na delu za okvirno deset zaposlenih ne more zadostiti takojšnjim potrebam po jezikovno usposobljenem osebju. Ker Avtonomna dežela FJK ni priskrbela ustreznega osebja z znanjem slovenskega jezika, se že desetletja spopadamo z resnim problemom.

Preveriti bi bilo treba, kako so navedene pomanjkljivosti pri vodstvenem osebju, pomanjkanje kadrov in najmanjše prekarne delavcev v deželni ustanovi vplivali na pravzaprav **vsakoletne spremembe Deželnega zakona št. 26/2007**, ki zadevajo zlasti financiranje in postopke dodelitve in izplačil sredstev,

torej 5. poglavje Deželnega zakona št. 26/2007 (Finančni instrumenti). Gre za nenehne spremembe, ki so z leti uradom s pomanjkanjem ustreznega kadra prinašale dodatne težave in obremenile delovanje, prav tako pa povzročajo težave upravičencem, ki se morajo vsako leto prilagajati novim določilom.

Poglobimo se še v očitne težave v zvezi s prepoznavanjem **upravičencev, ki so v skladu s 5. členom Deželnega zakona št. 26/2007 vključeni v deželno evidenco**, saj tudi na tem področju manjka splošna vizija v zvezi s subjekti, ki so predmet zaščitnih določil, ker ni ustreznih meril, ki bi omogočala zanesljivo prepoznavanje »ustanov in organizacij primarnega pomena«. Po eni strani obstaja nekaj jasno prepoznavnih organizacij primarnega pomena, ki so že v preteklih desetletjih opravljale naloge javnih služb in dopolnjevale pomanjkljivo institucionalno ureditev ter so bile že pred Zakonom št. 46/1991 upravičene do sredstev, saj so vključene v specifične področne deželne zakone, po drugi strani pa je vse več primarnih organizacij, ki se periodično vključujejo v zadevno deželno evidenco, zaradi česar je vanjo vpisanih že precejšnje število subjektov, s trenutnimi predpisi pa bo to število le še naraščalo. Zato je treba oblikovati natančnejša merila glede na teritorialno razsežnost organizacij, prav tako je treba pridobiti podatke za primerjavo ustreznosti ustanov, njihovih dejavnosti ali drugih značilnosti, ki jih je še treba opredeliti. Sicer bo prihajalo do nenehnega prehajanja »manjših« ustanov in združenj v kategorijo »primarnih ustanov«, sezname v deželni evidenci upravičencev pa se bodo vseskozi posodabljali brez zadostnega in objektivnega preverjanja.

Če povzamemo svoje ugotovitve, moramo ponovno poudariti, da Služba za deželne in manjšinske jezike (ki je sprva delovala z drugim imenom) tudi po več desetletjih od ustanovitve še vedno ni dosegla prave stabilnosti in osrednjega pomena, zaradi česar **opravlja samo administrativne naloge in se na vso moč trudi, da bi ujela vse roke za izplačilo državnih sredstev**, s katerimi mora upravljati Avtonomna dežela FJK. Zanimarjal se je torej razvoj, služba pa je ostala izključno pri administrativnih nalogah, ki na področju načrtovanja pogosto ne gredo onkraj proračunskega leta. Prav tako si glede na pomanjkanje razpoložljivih človeških virov ni mogoče predstavljati, da bi se lahko spremljali učinkovitost in uspešnost upravljanja v preteklih treh desetletjih.

6

Opozoriti je treba, da je Svet Evrope v svojem mnenju o četrtem poročilu iz Italijanske republike (z dne 5. 7. 2017) v zvezi s pravicami manjšin v državi poudaril, da se te pravice na celotnem nacionalnem območju ščitijo in izvajajo zelo asimetrično, ter hkrati poudaril, da je *»varstvo pravic, ki so zagotovljene v skladu z državnim zakonom o zaščiti avtohtonih jezikovnih manjšin iz leta 1999, zaradi statotov o avtonomiji in drugih državnih in deželnih zakonodajnih instrumentov dodatno okrepljeno v nekaterih deželah, kot so Dolina Aoste, Furlanija - Julijska krajina in Trentinsko - Gornje Poadižje/Južna Tirolska«*.

Vendar pa v Avtonomni deželi FJK statut in izvedbeni deželni zakon za izvajanje državne zakonodaje na področju varstva slovenske skupnosti nista imela posebnega učinka, ne kar zadeva posebne finančne naložbe, zaradi česar so se državna sredstva uporabila tudi za zaposlovanje prekarnih delavcev v deželni upravi, ne kar zadeva načrtovanje, saj so spremembe Deželnega zakona št. 26/2007 obsegale skoraj izključno upravna določila v zvezi s postopki in razdelitvijo sredstev, na kar smo opozorili zgoraj. Drugi dve deželi s posebnim statutom, ki ju omenja Svet Evrope, sta ukrepali drugače: **Dolina Aoste** se je z objavo narečnega atlasa (Atlas des Patois Valdôtains) zapisala na seznam velikih evropskih jezikoslovnih dosežkov, dežela **Trentinsko - Gornje Poadižje/Južna Tirolska** pa sodeluje pri projektu ATHEME (Advancing The European Multilingual Experience), ki ga sofinancira Evropska unija in združuje sedemnajst univerz iz osmih držav.

5 Preverjanje napredka pri uresničevanju ukrepov v korist rezijansčine in jezikovnih različ Nadiške, Terske in Kanalske doline

Predstavili smo že problematiko pristojne deželne ustanove na področju jezikovnih skupnosti ob preverjanju napredka pri uresničevanju ukrepov v korist rezijansčine in jezikovnih različ Nadiških dolin ter Terske in Kanalske doline v skladu s tretjim odstavkom 10. člena Deželnega zakona št. 26/2007; upoštevati pa je treba, da gre za področje, ki je že od nekdaj prepredeno s specifičnimi težavami.

Ni odveč, če spomnimo na razburkano zgodovino tega ozemlja, ki v nasprotju z drugimi območji avtohtone poselitve Slovencev (na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini) kljub priključitvi Kraljevini Italiji leta

1866 ni bilo nikoli vključeno v proces osnovnega šolanja in opismenjevanja v slovenskem jeziku, ki ga je predvidevala habsburška zakonodaja, do pomembnih razlik pa je prišlo tudi v drugem povojnem obdobju, ko so se z mirovnim sporazumom in v skladu z odloki Zavezniške vojaške uprave po drugi svetovni vojni na Tržaškem in Goriškem ustanovile šole s slovenskim učnim jezikom. Šele po ustanovitvi dvojezične šole v Špetru, to je večstopenjske državne šole s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom, ki je sprva v šolskem letu 1985/86 delovala kot zasebni zavod in je bila pozneje zakonsko priznana za državno šolo, je to območje poselitve slovenske skupnosti pridobilo en sam slovenski šolski zavod.

To ozemlje in to prebivalstvo sta zato bolj kot vsi drugi segmenti sedanje slovenske skupnosti v Italiji utrpela posledice zgodovinskih dogodkov in vojn, ki so močno vplivali na rabo slovenskega jezika, kulturo ter na gospodarstvo in družbeni položaj.

Zaradi tega smo že na drugi deželni konferenci želeli opozoriti na Resolucijo Evropskega parlamenta z dne 11. septembra 2013 o **ogroženih evropskih jezikih in jezikovni raznolikosti v Evropski uniji**; med številnimi navedbami upoštevanih dejstev v resoluciji je za nas danes zlasti zanimivo, da »je zaradi nujne narave razmer, s katerimi se soočajo, jezikom, ki jim grozi izumrtje, treba posvetiti posebno pozornost« in da »je treba ogrožene jezike obravnavati kot del evropske kulturne dediščine, in ne kot orodje pri političnih, nacionalnih ali ozemeljskih težnjah«.

V zvezi s tem je po dvajsetih letih od zaščitnega Zakona št. 38/2001 in poznejšega izvedbenega Deželnega zakona št. 26/2007, kakor se je med drugim pokazalo že na drugi deželni konferenci, nujno treba opraviti splošno analizo, kateri rezultati so bili doseženi v dvajsetih letih dodeljevanja finančne podpore območju in kakšen vpliv so imela državna sredstva na območje – kako učinkovito je bilo to financiranje in, predvsem, kakšni so morebitni prihodnji načrti.

Na upravnem področju je Avtonomna dežela FJK že od samega začetka določila drugačen postopek za slovensko skupnost v videmski pokrajini, najprej z razdelitvijo pristojnosti med številne službe in različne odbore za slovensko skupnost in nato od leta 1996 s ponovnim združevanjem skorajda vseh pristojnosti v okviru novoustanovljene Službe za deželne in manjšinske jezike. Slovenska skupnost na videmskem območju je namreč prešla v pristojnost tedanje **Službe za gorska območja**, in čeprav je zdaj v pristojnosti Službe za manjšinske jezike in deželne rojake v tujini, se postopki še vedno vodijo ločeno od drugih dveh območij poselitve slovenske skupnosti in so nadalje razdeljeni med različne lokalne ustanove – od županov do izmenjavanja tedanjih gorskih skupnosti, ki so se nato združile v medobčinsko teritorialno unijo, potem pa preimenovala v Skupnost gorskega območja –, kar je dodatno otežilo odnos med lokalnimi ustanovami, vršilkami zakonodaje in naslovniki. Posledica tega je, da ravno na Videmskem, kjer je položaj slovenske skupnosti najslabši, upravljanje virov ni bilo centralno oziroma ni potekalo na podlagi programa, ki bi se nanašal na celotno zadevno območje, temveč lokalno in fragmentarno znotraj samega videmskega ozemlja.

Ob upoštevanju **20. člena Deželnega zakona št. 26/2007** (o prispevkih za razvoj gorskega območja oziroma sredstvih, namenjenih slovenski jezikovni manjšini), ki v skladu z določili 21. člena Zakona št. 38/2001 predvideva posebna sredstva za financiranje razvoja občin v tedanjih gorskih skupnostih, ki so tam navedene, lahko opazimo, da je zakonsko določena mobilizacija občin na teh območjih privedla do očitnega takojšnjega vključevanja celotnega ozemlja in nedvomne prepoznavnosti lokalnih združenj slovenske skupnosti. Negativna plat pa je ta, da se dodeljene subvencije niso takoj razdelile na sredstva, namenjena specifičnim administrativnim potrebam občin, kot so vzdrževanje cest, obnova fasad ali drugo, in sredstva, namenjena varstvu slovenskega jezika in kulture, ter da pri tem niso bile predvidene prednostne naloge ali različne stopnje sofinanciranja glede na naravo posameznih projektov. To je privedlo do ukrepov, ki niso dovolj poudarili resničnega namena zaščitnega zakona, in celo do ukrepov, ki jih zakon ne predvideva.

Razdelitev sredstev na območju z osemnajstimi občinami (toliko je namreč občin na Videmskem, v katerih je prisotna slovenska skupnost) brez usklajevanja med občinskimi upravami in brez skupnih ciljev je te ukrepe, ki so zadevali vsepovprek, potisnila še bolj ob rob, zaradi česar se ni bilo mogoče zoperstaviti vse večjim težavam območij, kjer je prisotna slovenska skupnost. V preteklih letih je to vodilo k financiranju številnih raznovrstnih posegov, ki jih je dodatno oteževala raznolikost razpisov, ki jih posamezne institucije na zadevnem območju objavljajo na različne načine.

V zvezi z **22. členom Deželnega zakona št. 26/2007** (Prispevki za ukrepe v korist rezijanščine in jezikovnih različic Nadiške, Terske in Kanalske doline) je treba opozoriti, da se ni oblikoval večletni načrt, prav tako pa se niso prepoznali skupni cilji in prednostne naloge, zaradi česar prihaja do razdrobljenosti projektov in prijavljanja manjših samostojnih projektov, ki trajajo le kratek čas.

Če pa med različnimi upravičenci, ki so v skladu z navedenim členom v preteklih letih prejeli sredstva, preverimo zgolj število občin, ugotovimo, da so bile med prejemniki leta 2018 štiri občine, leta 2019 in 2021 pa se je njihovo število zmanjšalo na eno samo občino. Ob 20. členu navedenega zakona se torej postavlja tudi vprašanje, kako se izogniti temu, da se na pomembnem segmentu območja ne izvajajo zakonska določila, zakaj do tega sploh prihaja in ali je to res posledica zniževanja sredstev, kot se pogosto ugotavlja, ali morda pomanjkanja meril oziroma podatkov o resničnih potrebah oziroma celo težav pri načrtovanju.

Vendar pa bistveni problem navedenega 22. člena ostaja **poučevanje manjšinskega jezika**, ki je še danes pomanjkljivo, ob odsotnosti javnih šol s slovenskim učnim jezikom. Kot je bilo ugotovljeno na predhodnih deželnih konferencah, zaradi tistih nekaj ur, ki so namenjene poučevanju jezika, še ne moremo trditi, da se slovenski standardni jezik ali njegove krajevne različice res poučujejo. Očitno je, da je treba poskrbeti za zadostno število ur, da bi lahko govorili o šolskem izobraževanju, in v tem primeru bi morali govoriti o izobraževanju v učnem jeziku, sicer ne moremo pričakovati, da bi se učenci svojega jezika naučili v dveh urah na teden, kot je bilo ugotovljeno na drugi deželni konferenci, saj to ne zadošča niti za jezikovni tečaj slovenščine in zato ostaja poučevanje slovenskega jezika obrobne pomena.

Na tej točki velja opozoriti, da se je treba po dvajsetih letih od sprejetja splošne zaščitne zakonodaje dodatno poglobiti v **12. člen Zakona št. 38/2001 (Določila za videmsko pokrajino)** in zlasti poskrbeti za izvajanje šestega odstavka, ki v občinah videmske pokrajine predvideva možnost ustanovitve dvojezičnih državnih šol ali njihovih sekcij. Kot smo omenili na začetku, od šolskega leta 1985/86 do danes deluje na tem območju **en sam dvojezični zavod, to je večstopenjska dvojezična šola v Špetru**.

8 | Menimo, da je nujno treba oblikovati skupni okvir, ki bi zajemal celotno videmsko območje, ki tako ne bi bilo razdrobljeno na posamezna »mikroobmočja« in občine, zato da se omogoči centralizirano načrtovanje finančnih ukrepov, ki bi preprečilo drobljenje sredstev z izvajanjem presplošnih nenamenskih ukrepov. Prav tako je nujno treba prisluhniti lokalnim institucijam in združenjem slovenske skupnosti ter jih o ciljnih in postopkih ne seznanjati samo »od zgoraj«, temveč jih vanje tudi aktivno vključevati.

6 Institucionalna posvetovalna telesa in predstavništvo slovenske skupnosti

Pri preverjanju izvajanja zakonodaje na področju zaščite slovenske skupnosti je treba opozoriti še na nekaj vprašanj, ki so tesno povezana s slovensko skupnostjo in zanjo izrazito pomembna, in sicer zlasti na vprašanja, **povezana z delovanjem institucionalnih in posvetovalnih teles**.

Ne gre pozabiti, da je bilo v preteklih letih delovanje obeh institucionalnih posvetovalnih teles za vprašanja slovenske skupnosti, in sicer Institucionalnega paritetnega odbora za vprašanja slovenske manjšine (v nadaljevanju: Paritetni odbor) ter Deželne posvetovalne komisije za slovensko jezikovno manjšino (v nadaljevanju: Deželna komisija), neoptimalno in nestanovitno, saj je doživelo več prekinitev, ki jih ni povzročil izključno covid-19.

Paritetni odbor, ustanovljen v skladu s 3. členom Zakona št. 38/2001, **se ni sestel od avgusta 2019 do februarja 2021**, kar pomeni, da v tem času ni delovalo najpomembnejše predstavniško telo, s katerim se vzpostavljata neposredni odnos in sodelovanje med predstavniki Avtonomne dežele FJK, ki jih imenuje vlada, in predstavniki slovenske skupnosti. 31. 1. 2019 je bila v Uradnem listu objavljena UPR št. 150 z dne 3. 12. 2018, ki ureja Pravilnik o ustanovitvi in delovanju Paritetnega odbora, pozneje pa je bil z UPR z dne 8. 10. 2020 Paritetni odbor že četrtoč obnovljen. Nov Paritetni odbor je nastopil funkcijo 22. 1. 2021.

Deželna komisija, ustanovljena v skladu z 8. členom Deželnega zakona št. 26/2007 (in pred tem v skladu z 8. členom Deželnega zakona št. 46/1991), **se ni sestala od maja 2018 do junija 2019**. Poudariti je treba, da gre v tem primeru za očitno pomanjkljivost deželne zakonodaje, saj tretji odstavek 8. člena Deželnega

zakona št. 26/2007 določa, da se mandat Deželne komisije preneha z iztekom zakonodajnega mandata, ne predvideva pa, da bi komisija ostala na položaju do nastopa nove Deželne komisije, kot je običajno (in kot je med drugim za prejšnjo Deželno komisijo, imenovano v skladu z 8. členom Deželnega zakona št. 46/1991, določal deveti odstavek 8. člena Deželnega zakona št. 26/2007). Zato je treba pripraviti ustrezno spremembo deželnega zakona.

Ker se najprej dvanajst mesecev ni sklicalo zasedanje Deželne komisije in nato osemnajst mesecev niti zasedanje Paritetnega odbora, je bila slovenska skupnost prikrajšana za ključno povezavo z Avtonomno deželo FJK in državo, kar je povzročilo resen zastoj.

Prav tako je treba razpravljati tudi o **Skupščini županov**, saj se je z nedavnim šestinsedemdesetim odstavkom 9. člena Deželnega zakona št. 13/2021 (Sprememba proračuna) uvedla sprememba četrtega odstavka 8. člena Deželnega zakona št. 26/2007 (Posvetovalna deželna komisija), s katero se med člane, ki sestavljajo komisijo, po črki d) doda črka d) bis: »predsednik skupščine slovenske jezikovne skupnosti iz 21. člena Deželnega zakona št. 26 z dne 12. decembra 2014 (Reorganizacija odnosov med deželo in lokalnimi upravami v Furlaniji - Julijski krajini. Ureditev medobčinskih teritorialnih unij in ponovna razdelitev upravnih nalog), če je oblikovana«.

Glede na to, da je skupščina županov, ki jo za slovensko skupnost predvideva navedeni zakon o proračunskih spremembah, v skladu z istim deželnim zakonom predvidena tudi za nemško skupnost in da je enako telo za furlansko skupnost že vzpostavljeno, je treba takoj opozoriti, da mora za tri deželne skupnosti, ki jih priznava državna zakonodaja (zakona št. 482/1999 in št. 38/2001), ustanovitev institucionalnih teles, posvetovalnih komisij ali le preprosto dodeljevanje sredstev temeljiti na podrobni analizi specifičnosti posameznih skupnosti in da v tem primeru ustanovljena telesa ne morejo biti preslikava enakega telesa za vse tri avtohtone skupnosti.

Premisliti bi bilo namreč treba o skupščini županov občin, opredeljenih v zakonih št. 482/1999 in št. 38/2001, v katerih je v rabi manjšinski jezik. Jasno je, da razmere na ozemlju treh jezikovnih skupnosti niso primerljive, ne kar zadeva skupno število županov, ne kar zadeva število samih občin na območju nekdanjih pokrajin in še najmanj kar zadeva manjšinsko ali večinsko zastopanje prebivalcev iz avtohtonih jezikovnih skupnosti na posameznih občinskih ozemljih.

Skupščina županov dvaintridesetih občin iz UPR z dne 12. 9. 2007 bi zlasti zaradi nehomogene zastopanosti težko obravnavala vprašanja v zvezi s slovensko skupnostjo – štirinajst občin je namreč z ozemlja nekdanje tržaške in goriške pokrajine, osemnajst pa jih je z ozemlja nekdanje videmske pokrajine. Prav zaradi te nehomogenosti zastopanih občin, tako po skupnem številu prebivalcev (pomislimo samo na dejstvo, da število prebivalcev v občini Trst, deželnem središču Avtonomne dežele FJK, za več kot dvakrat presega skupno število vseh prebivalcev ostalih enaintridesetih občin, zaradi česar bi morali za preštevanje glasov uvesti kompleksne algoritme) kot tudi po različnem številu državljanov slovenskega jezika v dvaintridesetih občinah, bi težko govorili o reprezentativnosti Skupščine županov. Drugačen je položaj Skupščine županov furlanskih občin, ki že opravlja svoje naloge, prav tak pa bi bil lahko položaj nastajajoče Skupščine županov nemške skupnosti, ki jo prav tako ureja nedavni Deželni zakon št. 13/2021 in bi lahko opravljala svoje naloge, če bi se nemška skupnost tako odločila.

Za slovensko skupnost pa je v skladu z UPR z dne 12. 9. 2007, črko c) drugega odstavka 3. člena Zakona št. 38/2001 (o sestavi paritetnega odbora) in povezano črko c) četrtega odstavka 8. člena Deželnega zakona št. 26/2007 (o sestavi deželne komisije) že predvidena **Skupščina izvoljenih predstavnikov slovenskega jezika** v krajevnih upravah na naselitvenem območju. Gre za predstavniško telo, ki že deluje in ki ga je v preteklih letih že večkrat v skladu z zakonom sklical predsednik deželnega sveta Furlanije - Julijske krajine. Ker je ustanovitev te skupščine zakonsko določena, bi bilo mogoče predvideti tudi natančnejšo identifikacijo izvoljenih predstavnikov, ki so pripadniki slovenske skupnosti, in z uredbo zagotoviti tako obtežitev glasov kot pristojnosti, ki bi presegle zgolj identifikacijo predvidenega števila predstavnikov v posameznih posvetovalnih telesih.

Nazadnje pa je treba v zvezi z vprašanjem o predstavnstvu avtohtonih skupnosti opozoriti, da 6. člen Deželnega zakona št. 27/2001 s sklicevanjem na 3. člen Statuta ureja izobešanje »zastav referenčnih skupnosti, katerim pripadajo jezikovne skupnosti, prisotne v deželi,« in določa, da se na javnih poslopih občin, v katerih prebivajo pripadniki različnih jezikovnih skupnosti, ob italijanski, evropski in deželni zastavi

izobeša tudi zastava referenčne skupnosti. Doslej je svoje pravice v skladu s tem zakonom uveljavila le furlanska skupnost; z uvedbo odstavka 1 bis 6. člena Deželnega zakona št. 27/2001 in v skladu s prvim odstavkom 2. člena Deželnega zakona št. 6/2015 pa je zastava furlanske skupnosti tudi z zakonom priznana.

Vse do danes ostaja potreba po zakonski ureditvi uporabe **zastave slovenske skupnosti**, saj ima skupnost pravico do uporabe narodnih simbolov, kakršna je zastava, ki ponazarja jezikovno in kulturno specifično avtohtone slovenske skupnosti v Furlaniji - Julijski krajini. Poudariti velja, da so Paritetni odbor, krovne organizacije skupnosti ter institucionalni predstavniki slovenske skupnosti to vprašanje že pred začetkom pandemije covid-19 uradno predložili predsedniku deželnega odbora in se pri tem sklicevali na 7. in 10. člen Zakona št. 38/2001 ter zlasti na navedeni 6. člen Deželnega zakona št. 27/2001, ko so opozorili na pravico do uporabe simbolov slovenske narodne skupnosti v Italiji. Ob tem se je vzpostavila tudi korelacija s položajem italijanske skupnosti v Sloveniji, ki se v dogovoru z Republiko Slovenijo predstavlja z italijansko zastavo, kar je ustavna pravica te skupnosti.

Avtohtona slovenska skupnost se je skozi vsa desetletja po drugi svetovni vojni vselej predstavljala z lastno zastavo in izobešanje slovenske državne zastave na šolskih poslopih in poslopih drugih institucij je postalo običajno.

Treba je torej začeti uradni postopek identifikacije zastave, ki predstavlja slovensko skupnost, in zapolniti trenutno vrzel v zakonu.

Na področju **politične participacije Slovencev** je treba ob tej priložnosti opozoriti, da 26. člen Zakona št. 38/2001 (Volilna zakonodaja) odpira vprašanje o predstavnstvu slovenske manjšine v senatu in poslanski zbornici, vendar je treba hkrati poudariti, da v zadnjih dveh desetletjih ni bilo nadaljnjih korakov za zagotovitev dejanske in zanesljive prisotnosti predstavnikov slovenske skupnosti v teh institucijah. S predlogom zakona za zajamčeno zastopstvo Slovencev v parlamentu, ki ga je senatorka Tatjana Rojc predstavila na začetku septembra, se zdaj odpirajo novi izzivi.

10

7 Učenje lastnega jezika in deželni šolski sistem

Čeprav v statutu Avtonomne dežele FJK ni določena primarna pristojnost na področju izobraževanja, mora Avtonomna dežela FJK, v nasprotju z drugimi deželami s posebnim statutom, upoštevati, da je izobraževanje v lastnem jeziku temeljni gradnik vsake skupnosti, še zlasti avtohtonih manjšinskih skupnosti, pri katerih je jezik tesno povezan z identiteto, torej s ključnimi elementi skupnosti.

Kot je bilo že poudarjeno na prvi deželni konferenci, je za področje šolstva »— prav zaradi kompleksnosti in povezave s splošno področno zakonodajo – potrebna organizacija samostojne konference in soočenja s predstavniki tega sektorja«. Enako je bilo poudarjeno na drugi deželni konferenci, na kateri je bila ponovno izražena želja, »da bi na deželni ravni opravili poglobljeno analizo o tem ključnem in nepogrešljivem področju za slovensko manjšino«. Kot smo že omenili, Deželni zakon št. 26/2007 ne zajema vseh določil, ki jih ureja Zakon št. 38/2001, preverjanje izvajanja določil deželnega zakona pa bi bilo preozko v primerjavi z državnim zakonom, ki je običajno opredeljen kot globalni zaščitni zakon.

Zato znova poudarjamo potrebo po poglobljeni analizi področja poučevanja v slovenskem jeziku in položaja šol s slovenskim učnim jezikom, o pomenu katerih pričajo **štirje člani Zakona št. 38/2001**, in sicer 11. člen (Javne šole s slovenskim učnim jezikom), 12. člen (Določbe za videmsko pokrajino), 13. člen (Šolski upravni organi) in 14. člen (Deželni inštitut za raziskovanje na področju vzgoje).

Ne da bi se ob tej priložnosti podrobneje poglobljali v določila navedenih členov državnega zakona, moramo ponovno poudariti, kar je že bilo omenjeno na prvi deželni konferenci, in sicer da je neizvajanje 14. člena, ki ureja ustanovitev Deželnega inštituta za raziskovanje na področju vzgoje, zaradi poznejših povezanih državnih zakonov resno oškodovalo slovensko skupnost v preteklih dvajsetih letih in da je treba oceniti možnost, da se taka kršitev pravic odpravi tudi na deželni ravni.

Prav tako je bila že izražena želja, da se na deželni ravni opravi podroben pregled določil **za zaščito slovenske manjšine iz Zakona št. 482/1999** in še zlasti tistih iz 4. in 5. člena (v zvezi s šolami vseh vrst in

vseh stopenj) ter 6. člena (v zvezi z visokošolskim izobraževanjem in s programi s področja manjšinskih jezikov in kultur).

Zato menimo, da je organizacija deželne konference za področje šolanja nujna in neodložljiva, prav tako pa je nujno, da se pristojnosti v zvezi s slovensko skupnostjo v prvi vrsti prenesejo na Deželno šolsko komisijo za pouk v slovenskem jeziku, ustanovljeno v skladu s tretjim odstavkom 13. člena Zakona št. 38/2001.

8 Sklepne misli

Ob zaključku tega poročila o oceni izvajanja določil zaščitne zakonodaje ter o ugotovljenih težavah in morebitnih pomanjkljivostih so v nadaljevanju predstavljene nekatere splošne ugotovitve.

Ne moremo se izogniti ponovnemu poudarjanju pomena **prepoznavnosti slovenske skupnosti in slovenskega jezika**, ki jo mora Avtonomna dežela FJK spodbujati predvsem v deželnem organigramu, ki je trenutno pomanjkljiv, in na deželni spletni strani, pa tudi na javno izobešenih oznakah ter v publikacijah in raziskavah deželne uprave. Če se znova povežemo s tem, kar je bilo povedano v zvezi s petimi cikli spremljanja Sveta Evrope o varstvu manjšin v Italiji, sta nujni in neizogibni tudi objava navedenih poročil iz preteklih let in njihova ustrežna vidnost na spletni strani Avtonomne dežele FJK.

Kar zadeva **slovensko skupnost na videmskem območju**, smo močno poudarili potrebo po celostnem premisleku o zakonodaji, ki bi se ob ohranjanju ciljev in namenov Zakona št. 38/2001 in sedanjega Deželnega zakona št. 26/2007 preoblikovala tako, da bi preprečila propad avtohtone slovenske skupnosti in omogočila ohranjanje avtohtonih krajevnih različic te jih s tem obvarovala pred izumrtjem. Če resnično želimo preprečiti to propadanje, je treba zagotoviti prepoznavnost in vključevanje naslovnikov zaščitne zakonodaje, slovenskih ustanov in združenj, ki delujejo na območju, ter jih postaviti v središče načrtovanja programov in projektov, kot se to dogaja na Tržaškem in Goriškem.

Na tretji deželni konferenci ponovno izražamo zahtevo po **samostojni konferenci za področje šolstva**, ki bi bila razdeljena na tri sklope, torej po enega za vsako jezikovno skupnost (slovensko, furlansko in nemško). Pri tem gre za javno obveznost, ki naj predvideva periodična srečanja in zahteva poglobljeno prospektivno analizo ter posvetovanje s strokovnjaki in zaposlenimi na tem področju. Zahtevo obnavljamo v obdobju, v katerem je pandemija nove koronavirusne bolezni celotnemu šolstvu zadala hud udarec in ki je s poukom na daljavo hudo bremenila učitelje, učence, dijake in starše.

Nekaterih predstavljenih predlogov pa ne bo mogoče uresničiti brez **krovnega usklajevalnega organa** za avtohtone deželne jezikovne skupnosti in brez **stabilne zadevne službe z ustreznimi kadri**. Morda se zdi nenavadno, da za uresničitev nadaljnjih sprememb predlagamo vrnitev v preteklost, to je k tisti službi, ki je bila v skladu z Deželnim zakonom št. 15/1996, torej kar pet let pred državnima zakonoma št. 482/1999 in št. 38/2001, pristojna za »načrtovanje, koordinacijo, izvajanje in preverjanje ukrepov za zaščito in valorizacijo deželnih in manjšinskih jezikov«, zato da se sedanji deželni službi določijo izključno pristojnosti v zvezi s slovensko, furlansko in nemško skupnostjo.

Po dvajsetih letih od sprejetja zakonov št. 482/1999 in št. 38/2001 lahko le znova potrdimo, da so slovenska skupnost in vse ostale avtohtone jezikovne skupnosti bistvena značilnost Avtonomne dežele FJK in samega statuta avtonomne dežele ter morajo biti prepoznane kot take, ne le z odpravljanjem nenehnih pomanjkljivosti pri izvajanju državne in deželne zakonodaje, temveč tudi s premagovanjem marginalizacije v okviru deželne uprave in osnovanjem kakovostnih načrtov z evropsko razsežnostjo.

Opomba

Priprava tega prispevka se je zaključila 20. 9. 2021, zato v njem niso upoštevani morebitni poznejši dogodki.